

مطالعه تطبیقی ماهیت حقوقی توکن‌های غیرمثلی و رمزارزها در نظام حقوقی ایران و حقوق انگلستان

رضا سلیمی بنی

کارشناسی ارشد مدیریت فناوری اطلاعات گرایش سیستم‌های اطلاعاتی پیشرفته، دانشگاه آزاد اسلامی واحد الکترونیکی تهران
rezasalimi۹۷۷@gmail.com

چکیده

ظهور فناوری بلاکچین و دارایی‌های دیجیتال مبتنی بر آن، از جمله رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی (NFT)، نظام‌های حقوقی سنتی را با چالش‌های بی‌سابقه‌ای در زمینه شناسایی ماهیت حقوقی این پدیده‌ها مواجه ساخته است. پرسش بنیادین در این زمینه آن است که آیا این دارایی‌ها را می‌توان در زمره «مال» به معنای حقوقی آن محسوب نمود و چه آثاری بر این شناسایی مترتب می‌شود. این مقاله با رویکردی تطبیقی به بررسی ماهیت حقوقی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی در دو نظام حقوقی ایران و انگلستان می‌پردازد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نظام حقوقی انگلستان با تصویب قانون دارایی‌های دیجیتال مصوب ۲۰۲۵، گامی تعیین‌کننده در شناسایی دسته سوم اموال منقول برداشته و رمزارزها و NFTها را به صراحت در زمره اموال قابل حمایت قرار داده است. در مقابل، نظام حقوقی ایران با وجود ظرفیت‌های موجود در فقه امامیه و حقوق مدنی برای شناسایی «مالیت» این دارایی‌ها، همچنان با خلأ تقنینی و رویکرد سکوت‌آمیز مقنن مواجه است. این پژوهش با بهره‌گیری از منابع معتبر و به‌روز، وجوه افتراق و اشتراک دو نظام حقوقی را تبیین نموده و راهکارهایی برای نظام‌مندسازی وضعیت حقوقی این دارایی‌ها در ایران ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی: توکن غیرمثلی، رمزارز، مالیت، حقوق انگلستان، حقوق ایران

۱. مقدمه

۱-۱. بیان مسئله

پیدایش بیت‌کوین در سال ۲۰۰۹ به عنوان نخستین رمزارز غیرمتمرکز، سرآغاز تحولی بنیادین در نظام‌های پولی و مالی جهان بود (Bahar, ۲۰۲۶). از آن زمان تاکنون، هزاران رمزارز و توکن دیجیتال با کارکردهای متنوع پا به عرصه وجود نهاده‌اند که هر یک به نوعی نظام حقوقی سنتی را با پرسش‌های نوینی مواجه ساخته‌اند. در این میان، توکن‌های غیرمثلی (Non-Fungible Tokens یا NFTs) به عنوان گونه‌ای خاص از دارایی‌های دیجیتال که هر یک منحصر به فرد و غیرقابل جایگزینی با دیگری هستند، ابعاد تازه‌ای از چالش‌های حقوقی را نمایان ساخته‌اند.

پرسش بنیادین در نظام‌های حقوقی مختلف آن است که آیا رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی را می‌توان «مال» به شمار آورد و در نتیجه، آنان را مشمول قواعد ناظر بر اموال از جمله قواعد مالکیت، انتقال، توقیف، وثیقه و ارث قرار داد؟ پاسخ به این پرسش، دامنه‌ای گسترده از آثار حقوقی را در پی دارد که از صحت معاملات تا امکان تأمین‌های خواسته و نیز قواعد حاکم بر ورشکستگی و ارث را در بر می‌گیرد (Commission, Law, ۲۰۲۳).

نظام‌های حقوقی جهان در مواجهه با این پرسش، رویکردهای متفاوتی در پیش گرفته‌اند. برخی با تصویب قوانین خاص، ماهیت حقوقی این دارایی‌ها را شفاف ساخته‌اند و برخی دیگر همچنان در سکوت تقنینی به سر می‌برند و بر دوش رویه قضایی و نظریه حقوقی برای پاسخ‌گویی به چالش‌های پیش‌آمده تکیه دارند. انگلستان به عنوان یکی از پیشگامان عرصه حقوق دارایی‌های دیجیتال، با تصویب قانون دارایی‌های دیجیتال مصوب ۲۰۲۵ (Act (etc Assets Digital) Property) ۲۰۲۵ گامی بلند در جهت شفاف‌سازی وضعیت حقوقی رمزارزها و NFTها برداشته است. در مقابل، نظام حقوقی ایران با وجود ظرفیت‌های غنی فقهی و حقوقی برای انطباق با پدیده‌های نوظهور، همچنان در فقدان یک چارچوب تقنینی جامع برای این دارایی‌ها به سر می‌برد.

۱-۲. پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های متعددی در حوزه ماهیت حقوقی رمزارزها در نظام حقوقی ایران صورت گرفته است. برخی از این پژوهش‌ها به بررسی امکان شناسایی «مالیت» رمزارزها در چارچوب فقه امامیه و حقوق مدنی ایران پرداخته‌اند (Bahar, ۲۰۲۶; Ghamamy, ۲۰۲۲). همچنین پژوهش‌هایی در زمینه مطالعه تطبیقی سیاست‌های کیفری ایران و انگلستان در قبال جرایم مرتبط با رمزارزها انجام شده است (Safaei, & Barzegarzadeh Faghih, ۲۰۲۵). با این حال، پژوهش جامعی که به مطالعه تطبیقی ماهیت حقوقی توکن‌های غیرمثلی و رمزارزها در دو نظام حقوقی ایران و انگلستان با تأکید بر تحولات تقنینی اخیر انگلستان پرداخته باشد، کمتر به چشم می‌خورد. این مقاله در صدد است تا این خلأ پژوهشی را پر نماید.

۱-۳. سوالات پژوهش

پژوهش حاضر در پی پاسخ به سوالات زیر است:

۱. ماهیت حقوقی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی در نظام حقوقی انگلستان چیست و قانون دارایی‌های دیجیتال ۲۰۲۵ چه تحولی در این زمینه ایجاد کرده است؟
۲. ماهیت حقوقی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی در نظام حقوقی ایران چیست و چه مبنایی برای شناسایی «مالیت» این دارایی‌ها وجود دارد؟
۳. وجوه افتراق و اشتراک دو نظام حقوقی ایران و انگلستان در مواجهه با ماهیت حقوقی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی کدام است؟

۱-۴. فرضیه‌های پژوهش

فرضیه‌های این پژوهش عبارتند از:

۱. نظام حقوقی انگلستان با شناسایی دسته سوم اموال منقول، رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی را به عنوان اموال قابل حمایت به رسمیت شناخته و این رویکرد تحول‌آفرین در نظام حقوقی کامن‌لا محسوب می‌شود.
۲. در نظام حقوقی ایران، با وجود ظرفیت‌های موجود در فقه امامیه و حقوق مدنی برای شناسایی «مالیت» رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی، خلأ تقنینی و عدم شفافیت رویه قضایی، مهم‌ترین مانع در مسیر شناسایی حقوقی این دارایی‌هاست.
۳. رویکرد نظام حقوقی انگلستان مبتنی بر شفاف‌سازی تقنینی و نظام‌مند، در قیاس با رویکرد سکوت‌آمیز و موردی نظام حقوقی ایران، از کارآمدی بیشتری در تأمین امنیت حقوقی معاملات این دارایی‌ها برخوردار است.

۱-۵. روش پژوهش

این پژوهش با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با استفاده از روش مطالعه تطبیقی انجام شده است. داده‌های پژوهش از طریق مطالعه اسناد و مدارک قانونی، رویه قضایی، گزارش‌های نهادهای و منابع کتابخانه‌ای گردآوری شده است. در بخش مربوط به نظام حقوقی انگلستان، قوانین مصوب، گزارش‌های کمیسیون حقوقی انگلستان و ویلز (Commission Law) و رویه قضایی دادگاه‌های انگلستان مورد بررسی قرار گرفته است. در بخش مربوط به نظام حقوقی ایران، قوانین موضوعه، نظرات فقهی و حقوقی و نیز پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه مدنظر بوده است.

۱-۶. ساختار مقاله

پس از این مقدمه، در بخش دوم به چارچوب نظری و مفاهیم پایه شامل تعریف رمزارز، توکن غیرمثلی و مفهوم «مال» در دو نظام حقوقی پرداخته خواهد شد. بخش سوم به بررسی ماهیت حقوقی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی در نظام حقوقی انگلستان اختصاص دارد. بخش چهارم وضعیت این دارایی‌ها را در نظام حقوقی ایران مورد واکاوی قرار می‌دهد. بخش پنجم به مطالعه تطبیقی دو نظام حقوقی و شناسایی وجوه افتراق و اشتراک آن‌ها می‌پردازد و در بخش ششم، نتیجه‌گیری و ارائه راهکارها صورت خواهد گرفت.

۲. چارچوب نظری و مفاهیم پایه

۲-۱. تعریف رمزارز

رمزارز (Cryptocurrency) نوعی پول دیجیتال است که بر پایه فناوری بلاکچین و رمزنگاری غیرمتمرکز طراحی شده است و هیچ بانک مرکزی یا دولت ملی پشتوانه آن نیست (Bahar, ۲۰۲۶). بیت‌کوین به عنوان نخستین و مشهورترین رمزارز، در سال ۲۰۰۹ توسط شخص یا گروهی با نام مستعار ساتوشی ناکاموتو ایجاد شد. از ویژگی‌های اصلی رمزارزها می‌توان به عدم تمرکز، شفافیت، تغییرناپذیری تراکنش‌ها و قابلیت انتقال در سطح جهانی اشاره کرد.

در نظام حقوقی ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در آیین‌نامه مصوب ۱۴/۰۹/۱۴۰۲ برای نخستین بار از تعبیر «رمزپول» استفاده کرده و آن را این گونه تعریف کرده است: «نوعی پول رقومی (دیجیتال) رمزنگاری شده» (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۲). این تعریف هرچند گامی در جهت شناسایی مفهوم رمزارز در متون تقنینی ایران محسوب می‌شود، اما از جامعیت و دقت کافی برای تعیین ماهیت حقوقی آن برخوردار نیست.

۲-۲. تعریف توکن غیرمثلی

توکن غیرمثلی یا NFT، نوعی دارایی دیجیتال مبتنی بر بلاکچین است که هر یک از توکن‌های آن منحصره‌فرد و غیرقابل جایگزینی با توکن دیگر است (Commission, Law, ۲۰۲۳). در مقابل رمزارزهایی مانند بیت‌کوین که هم‌مقدار (fungible) هستند و هر واحد آن با واحد دیگر قابل معاوضه است، هر NFT دارای شناسه منحصره‌فردی است که آن را از سایر توکن‌ها متمایز می‌سازد. این ویژگی منحصره‌فرد بودن، NFTها را برای نمایش مالکیت بر دارایی‌های دیجیتال منحصره‌فرد مانند آثار هنری دیجیتال، کلکسیون‌های دیجیتال، اقلام درون‌بازی و حتی اسناد مالکیت املاک و مستغلات مناسب ساخته است (Lim, ۲۰۲۳).

از منظر فنی، NFTها معمولاً بر اساس استانداردهای ERC-۷۲۱ یا ERC-۱۱۵۵ در بستر بلاکچین اتریوم ایجاد می‌شوند. هر NFT شامل فراداده‌ای (metadata) است که اطلاعات مربوط به دارایی مورد نظر را در خود جای می‌دهد و پیوندی میان توکن و دارایی مبنایی (asset underlying) برقرار می‌سازد. شایان ذکر است که خود NFT صرفاً گواهی مالکیت بر دارایی مبنایی نیست؛ بلکه نوعی دارایی دیجیتال مستقل محسوب می‌شود که ممکن است با حقوق مختلفی از جمله حق مالکیت، حق بهره‌برداری یا حق دسترسی همراه باشد (Aksoy, ۲۰۲۵).

۳-۲. مفهوم «مال» در حقوق ایران

در نظام حقوقی ایران، ماده ۳۰ قانون مدنی تعریفی نسبتاً مبهم از مال ارائه داده است: «هر چیزی که مالکیت بر آن برای کسی ممکن است و عرفاً دارای ارزش مادی یا معنوی باشد». این تعریف هرچند در مقایسه با سایر نظام‌های حقوقی از انعطاف‌پذیری نسبی برخوردار است، اما در تعیین مصادیق اموال نوظهور مانند رمزارزها و NFTها با چالش‌هایی مواجه است (Bahar, ۲۰۲۶).

حقوقدانان و فقیهان امامیه برای شناسایی یک شیء به عنوان «مال»، معیارهایی مانند «قابلیت اختصاص یافتن به شخص معین»، «قابلیت تقویم به پول» و «داشتن منفعت عقلایی» را برشمرده‌اند (Bahar, ۲۰۲۶). برخی نیز بر عناصر «ارزش مبادله‌ای»، «مشروعیت»، «قابلیت احراز مالکیت» و «قابلیت انتقال» به عنوان شرایط تحقق مالیت تأکید کرده‌اند (پژوهشگران، ۲۰۲۵). در فقه امامیه، ارزش پولی (مالیت) منوط به مطلوبیت عقلایی، امکان اختصاص، منفعت مشروع و قابلیت تسلیم (حتی به صورت قبض حکمی و انتقال کنترل) است (JECJL, ۲۰۲۵).

ماده ۱۰ قانون مدنی ایران با بیان اینکه «قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده‌اند، در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد، نافذ است»، اصل آزادی قراردادی را به رسمیت شناخته است. این اصل می‌تواند مبنایی برای شناسایی معاملات رمزارزها و NFTها در چارچوب قراردادهای خصوصی فراهم آورد، مشروط بر اینکه این معاملات با قواعد آمره و نظم عمومی مغایرت نداشته باشند (Ghamamy, ۲۰۲۲).

۴-۲. مفهوم «مال» در حقوق انگلستان

در نظام حقوقی انگلستان، اموال منقول (Property Personal) به دو دسته سنتی تقسیم می‌شوند: «اشیاء در تصرف» (Possession in Things) که شامل اموال مادی و فیزیکی می‌شود، و «اشیاء در دعوی» (Action in Things) که شامل حقوق اعتباری مانند مطالبات و اوراق بهادار است (Library, Commons of House, ۲۰۲۵). این تقسیم‌بندی دوگانه که ریشه در حقوق کامن‌لا دارد، برای انطباق با دارایی‌های دیجیتال که نه مادی هستند و نه صرفاً حق اعتباری محسوب می‌شوند، با دشواری مواجه بوده است.

کمیسیون حقوقی انگلستان و ویلز (Commission Law) در گزارش نهایی خود در ژوئن ۲۰۲۳ به این نتیجه رسید که برخی از انواع دارایی‌های دیجیتال، از جمله رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی، علی‌رغم اینکه در هیچ‌یک از دو دسته سنتی اموال منقول نمی‌گنجد، قابلیت جلب حقوق مالکیت را دارند و نیازمند حمایت حقوقی هستند (Commission, Law, ۲۰۲۳).

این کمیسیون توصیه کرد که قانون‌گذار وجود «دسته سوم» از اموال منقول را به رسمیت بشناسد که دارایی‌های دیجیتال را در بر گیرد.

دادگاه‌های انگلستان نیز پیش از تصویب قانون، در رویه قضایی خود گام‌هایی در جهت شناسایی رمزارزها و NFTها به عنوان مال برداشته بودند. در پرونده [۲۰۱۹] EWHC ۳۵۵۶، دادگاه عالی انگلستان تشخیص داد که بیت‌کوین به عنوان مال قابل اعمال دستورات تأمینی و توقیفی است. در پرونده Unknown Persons v Osbourne [۲۰۲۲] EWHC ۱۰۲۱ (Comm) نیز همین رویکرد نسبت به توکن‌های غیرمثلی اتخاذ شد و دادگاه تشخیص داد که دست‌کم یک دعوای قابل استدلال واقعی وجود دارد که NFTها در حقوق انگلستان به عنوان مال قابل شناسایی هستند (Freshfields, ۲۰۲۲). این رویه قضایی زمینه‌ساز تحول تقنینی بعدی گردید.

۳. ماهیت حقوقی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی در نظام حقوقی انگلستان

۳-۱. پیشینه تحولات حقوقی تا پیش از قانون ۲۰۲۵

نظام حقوقی انگلستان به عنوان یکی از نظام‌های پیشرو در انطباق با پدیده‌های نوظهور فناوریانه، از همان ابتدای ظهور رمزارزها به چالش‌های حقوقی این حوزه توجه نشان داد. در سال ۲۰۲۰، وزارت دادگستری انگلستان از کمیسیون حقوقی انگلستان و ویلز خواست تا قانون حاکم بر توکن‌های رمزنگاری شده و سایر دارایی‌های دیجیتال را مورد بررسی قرار دهد و به ویژه به این پرسش پاسخ دهد که آیا این دارایی‌ها را می‌توان به عنوان اموال منقول (property personal) شناسایی کرد یا خیر (Lords, of House, ۲۰۲۴).

کمیسیون حقوقی در پاسخ به این درخواست، پروژه‌ای گسترده را آغاز کرد و طی آن با ذی‌نفعان مختلف از جمله فعالان بازار، حقوقدانان و دانشگاهیان مشورت نمود. در سال ۲۰۲۲، کمیسیون پیشنهادهای اولیه خود را برای مشورت عمومی منتشر کرد و در ژوئن ۲۰۲۳، گزارش نهایی خود را با عنوان «دارایی‌های دیجیتال» (Assets Digital) ارائه داد (Law Commission, ۲۰۲۳). در این گزارش، کمیسیون به صراحت اعلام کرد که رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی قابلیت جلب حقوق مالکیت شخصی را دارند، اما از آنجا که این دارایی‌ها با اموال مادی و نیز اموال حقوقی (مبتنی بر حق) تفاوت بنیادین دارند، در دسته‌های سنتی اموال منقول نمی‌گنجند (Law Commission, ۲۰۲۳).

کمیسیون همچنین تأکید کرد که نظام حقوقی کامن‌لا از انعطاف‌پذیری کافی برای انطباق با این دارایی‌ها برخوردار است و دادگاه‌ها پیش از این نیز در رویه خود به سمت شناسایی این دارایی‌ها حرکت کرده‌اند. با این حال، برای رفع ابهامات باقی‌مانده و تأمین امنیت حقوقی، کمیسیون توصیه کرد که قانون‌گذار به صراحت وجود «دسته سوم» از اموال منقول را به رسمیت بشناسد (Library, Commons of House ۲۰۲۳; Commission, Law, ۲۰۲۵).

۲-۳. قانون دارایی‌های دیجیتال ۲۰۲۵ (Act (etc Assets Digital) Property) ۲۰۲۵)

در سپتامبر ۲۰۲۴، لایحه دارایی‌های دیجیتال به مجلس اعیان انگلستان ارائه شد (Commission, Law, ۲۰۲۴). این لایحه که بر اساس پیش‌نویس تهیه‌شده توسط کمیسیون حقوقی تدوین شده بود، در تاریخ ۲ دسامبر ۲۰۲۵ به تصویب نهایی رسید و به عنوان قانون دارایی‌های دیجیتال ۲۰۲۵ (Act (etc Assets Digital) Property) ۲۰۲۵ (Mondaq, ۲۰۲۵; Act (etc Assets Digital) Property, ۲۰۲۶).

ماده اصلی این قانون به سادگی و با عبارتی مختصر، تحولی بنیادین در نظام حقوقی انگلستان ایجاد کرده است. این ماده مقرر می‌دارد: «یک چیز (از جمله چیزی که دیجیتال یا الکترونیکی است) صرفاً به این دلیل که نه (الف) یک چیز در تصرف است و نه (ب) یک چیز در دعوی است، از موضوع حق مالکیت شخصی بودن باز نمی‌ماند» (Act (etc Assets Digital) Property, ۲۰۲۵, s. ۱). این حکم مختصر اما تأثیرگذار، به سهولت، رمازها، توکن‌های غیرمثلی و سایر دارایی‌های دیجیتال را در زمره اموال منقول قابل حمایت قرار داده است (Mishcon, ۲۰۲۵; Lexology, ۲۰۲۶).

قانون ۲۰۲۵ رویکردی حداقلی و چارچوبی در پیش گرفته است و صرفاً به تأیید قابلیت دارایی‌های دیجیتال برای جلب حقوق مالکیت اکتفا کرده و تعیین مرزها و حقوق دقیق مرتبط با این «دسته سوم» را به رویه قضایی واگذار نموده است (Mondaq, ۲۰۲۶). این رویکرد که با سنت نظام حقوقی کامن‌لا در تکامل تدریجی حقوق از طریق آرای قضایی هماهنگ است، ضمن تأمین امنیت حقوقی لازم، انعطاف‌پذیری کافی برای انطباق با تحولات فناورانه آینده را نیز فراهم می‌آورد.

قانون ۲۰۲۵ همچنین به صراحت اعلام می‌دارد که دارایی‌های دیجیتال می‌توانند جزء ماترک متوفی محسوب شده و قابل انتقال، وقف، توثیق و ارزش‌گذاری برای اهداف مالیاتی باشند (Mondaq, ۲۰۲۶). هرچند پیش از این، سازمان امور مالیاتی انگلستان (HMRC) رمازها را مشمول مالیات می‌دانست، اما این قانون به‌وضوح حمایت از آن‌ها را در زمینه مالیات بر ارث تثبیت کرده است. این امر به‌معنای آن است که عدم افشای دارایی‌های دیجیتال در دعاوی مرتبط با وصیت، دارای اهمیت بیشتری خواهد بود (Mondaq, ۲۰۲۶).

۳-۳. نقش کمیسیون حقوقی و گزارش‌های تخصصی

کمیسیون حقوقی انگلستان و ویلز نقش محوری در شکل‌گیری قانون ۲۰۲۵ ایفا کرده است. گزارش نهایی این کمیسیون در ژوئن ۲۰۲۳، مبانی نظری و عملی شناسایی دسته سوم اموال منقول را تبیین نمود. کمیسیون در این گزارش به این نتیجه رسید که نظام حقوقی کامن‌لا از انعطاف‌پذیری کافی برای انطباق با دارایی‌های دیجیتال برخوردار است، اما برای رفع ابهامات باقی‌مانده، نیاز به مداخله تقنینی وجود دارد (Lovells, Hogan ۲۰۲۳; Commission, Law, ۲۰۲۵).

پس از تصویب قانون، کمیسیون حقوقی به همکاری با نهادهای تخصصی برای ارائه راهنمایی‌های فنی در خصوص مسائل نوظهور ادامه داد. یکی از مهم‌ترین این اقدامات، تشکیل «پنل کنترل» (Panel Control) توسط گروه ویژه حوزه قضایی انگلستان (Taskforce Jurisdiction UK یا UKJT) بود که با ریاست لرد قاضی زاکارولی و با حضور کارشناسان، دانشگاهیان و قضات، به بررسی مسائل پیچیده مرتبط با کنترل دارایی‌های دیجیتال پرداخت (Jurisdiction UK, Taskforce, ۲۰۲۶). این پنل در مارس ۲۰۲۶ گزارشی با عنوان «گزارش در مورد کنترل دارایی‌های دیجیتال» منتشر کرد.

که راهنمایی‌های غیرالزام‌آوری را در خصوص چگونگی اعمال کنترل بر دارایی‌های دیجیتال در عمل ارائه می‌دهد (UK Taskforce, Jurisdiction ۲۰۲۶).

کمیسیون حقوقی همچنین در فوریه ۲۰۲۴ فراخوانی برای ارائه شواهد در مورد مسائل حقوق بین‌الملل خصوصی مرتبط با دارایی‌های دیجیتال منتشر کرد (Commission, Law ۲۰۲۴). این اقدام نشان‌دهنده آگاهی کمیسیون از چالش‌های فرامرزی این دارایی‌هاست که به واسطه ماهیت غیرمتمرکز و فاقد مرز جغرافیایی بلاکچین، مسائل پیچیده تعیین قانون حاکم و صلاحیت دادگاه‌ها را ایجاد می‌کنند.

۳-۴. رویه قضایی انگلستان در زمینه رمزارزها و NFTها

رویه قضایی انگلستان پیش از تصویب قانون ۲۰۲۵، نقش مهمی در شکل‌گیری رویکرد حقوقی به دارایی‌های دیجیتال ایفا کرده است. مهم‌ترین آرای صادره در این زمینه عبارتند از:

پرونده [۲۰۱۹] EWHC ۳۵۵۶ (Comm) Unknown Persons v AA: در این پرونده که به عنوان نخستین رأی مهم در زمینه رمزارزها محسوب می‌شود، دادگاه عالی انگلستان تشخیص داد که بیت‌کوین را می‌توان به عنوان مال موضوع دستورات تأمیننی و توقیفی قرار داد. قاضی برایان در این رأی اظهار داشت که بیت‌کوین دارای ویژگی‌های مال است و می‌توان آن را به عنوان «چیزی در تصرف» یا «چیزی در دعوی» یا دسته‌ای جداگانه از اموال تلقی نمود (Persons v AA [۲۰۱۹] EWHC ۳۵۵۶ at [۵۵]).

پرونده [۲۰۲۲] EWHC ۱۰۲۱ (Comm) Unknown Persons v Osbourne: این پرونده که به طور خاص به توکن‌های غیرمثلی مربوط می‌شود، نقطه عطفی در شناسایی حقوقی NFTها محسوب می‌گردد. دادگاه در این رأی تشخیص داد که «دست‌کم یک دعوای قابل استدلال واقعی» وجود دارد که NFTها در حقوق انگلستان به عنوان مال قابل شناسایی هستند (Freshfields, ۲۰۲۲). دادگاه همچنین به ماهیت منحصر به فرد NFTها اشاره کرد و آن‌ها را اشیایی مناسب برای اعمال دستورات منع (injunctions prohibitory) دانست (Cooley, ۲۰۲۳).

پرونده [۲۰۲۶] EWHC ۵۳۲ (KB) Li Yung Lai and Li Yung Fun v Yuen Fai Ping: این پرونده که در ژوئیه ۲۰۲۶ صادر شد، نخستین رأی دادگاه انگلستان در مورد قانون دارایی‌های دیجیتال ۲۰۲۵ محسوب می‌شود و نشان‌دهنده کاربرد عملی این قانون در رویه قضایی است (ScienceDirect, ۲۰۲۶).

این آرای قضایی نشان می‌دهد که دادگاه‌های انگلستان پیش از تصویب قانون، رویکردی انعطاف‌پذیر و مترقی در قبال دارایی‌های دیجیتال داشته‌اند و قانون ۲۰۲۵ صرفاً این رویکرد را تقنیناً تثبیت کرده است.

۳-۵. چارچوب نظارتی رمزارزها در انگلستان

علاوه بر شناسایی ماهیت حقوقی رمزارزها به عنوان مال، نظام حقوقی انگلستان چارچوب نظارتی نسبتاً جامعی برای فعالیت‌های مرتبط با رمزارزها ایجاد کرده است. از سال ۲۰۲۳، مؤسسات فعال در زمینه ترویج رمزارزها ملزم به رعایت قواعد تعیین‌شده

توسط سازمان رفتار مالی (FCA یا Authority Conduct Financial) هستند که شامل هشدارهای روشن در مورد ریسک‌ها و دوره انتظار ۲۴ ساعته برای مشتریان جدید می‌شود (Library, Commons of House ۲۰۲۵). همچنین قواعد مبارزه با پول‌شویی بر این فعالیت‌ها اعمال می‌شود و مؤسسات مربوطه باید در FCA ثبت نام کنند.

در دسامبر ۲۰۲۵، FCA سه سند مشورتی در مورد تنظیم فعالیت‌های رمزارزی منتشر کرد که با آیین‌نامه نهایی شده مقررات خدمات مالی و بازارها ۲۰۲۵ (Regulations Cryptoassets ۲۰۲۵) همراه بود (Piper, DLA ۲۰۲۵). این اقدامات گامی در جهت ایجاد یک رژیم نظارتی جامع برای مؤسسات فعال در حوزه رمزارزها محسوب می‌شود.

۳-۶. جدول ۱: تحولات کلیدی حقوق انگلستان در زمینه دارایی‌های دیجیتال

سال	رویداد	شرح
۲۰۱۹	رای Unknown Persons v AA	شناسایی بیت‌کوین به عنوان مال قابل اعمال دستورات تأمینی
۲۰۲۰	درخواست وزارت دادگستری	درخواست از کمیسیون حقوقی برای بررسی قانون رمزارزها
۲۰۲۲	رای Unknown Persons v Osbourne	شناسایی NFTها به عنوان مال قابل حمایت
۲۰۲۳	گزارش نهایی کمیسیون حقوقی	توصیه به شناسایی دسته سوم اموال منقول
۲۰۲۴	ارائه لایحه به مجلس	ارائه لایحه دارایی‌های دیجیتال به مجلس اعیان
۲۰۲۵	تصویب قانون ۲۰۲۵	لازم‌الاجرا شدن قانون دارایی‌های دیجیتال
۲۰۲۶	رای Yuen Fai Ping	نخستین رأی در مورد قانون ۲۰۲۵

۴. ماهیت حقوقی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی در نظام حقوقی ایران

۴-۱. جایگاه رمزارزها در قوانین موضوعه ایران

نظام حقوقی ایران در مواجهه با پدیده رمزارزها، رویکردی دوگانه و تا حدی متناقض در پیش گرفته است. از یک سو، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در بخشنامه شماره ۱۵۳۴۳۸/۰۳ مورخ ۱۷ تیر ۱۳۹۷، استفاده از رمزارزها را برای پرداخت‌های داخلی ممنوع اعلام کرد و به تمامی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری دستور داد از هرگونه معامله با رمزارزها خودداری نمایند

(Bahar, ۲۰۲۶; ILNA, ۲۰۱۸). این بخشنامه که با هدف جلوگیری از خروج سرمایه و مبارزه با پول‌شویی صادر شده بود، عملاً استفاده از رمزارزها را در نظام بانکی کشور ممنوع ساخت.

از سوی دیگر، دولت ایران در سال ۱۴۰۱ (۲۰۲۲) آیین‌نامه‌ای جامع و تفصیلی در مورد رمزارزها تصویب کرد که چارچوبی برای استفاده مجاز از رمزارزها از جمله استخراج (ماینینگ) و استفاده از آن‌ها برای واردات کالا فراهم می‌آورد (HTX Insights, ۲۰۲۲). بر اساس این آیین‌نامه، استفاده از رمزارزها برای پرداخت هزینه‌های واردات توسط دولت و کسب‌وکارهای داخلی مجاز اعلام شد (Nasdaq, ۲۰۲۲). با این حال، رئیس کل بانک مرکزی در مرداد ۱۴۰۱ اعلام کرد که خرید و فروش رمزارزها در داخل کشور ممنوع است و صرفاً استخراج و استفاده از آن‌ها برای واردات مجاز می‌باشد (tr.com.AA, ۲۰۲۲).

قانون‌گذار ایران در تبصره ۷ ماده ۲ قانون اصلاح مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۴۰۰، رمزارزها را در زمره «اسناد الکترونیکی» طبقه‌بندی کرده است. این طبقه‌بندی هرچند گامی در جهت شناسایی حقوقی رمزارزها محسوب می‌شود، اما از جامعیت کافی برای تعیین ماهیت حقوقی آن‌ها برخوردار نیست و نمی‌تواند جایگزین شناسایی «مالیت» آن‌ها گردد (JCLC, ۲۰۲۲).

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در آیین‌نامه مصوب ۱۴۰۲/۰۹/۱۴، برای نخستین بار از تعبیر «رمزپول» استفاده کرده و آن را «نوعی پول رقومی (دیجیتال) رمزنگاری شده» تعریف نموده است (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۴۰۲). این تعریف هرچند نشان‌دهنده حرکت تدریجی نظام حقوقی ایران به سوی شناسایی این پدیده است، اما همچنان از شفافیت و جامعیت لازم برای تعیین آثار حقوقی مترتب بر آن برخوردار نیست.

۲-۴. تحلیل «مالیت» رمزارزها در فقه امامیه و حقوق ایران

پرسش بنیادین در نظام حقوقی ایران آن است که آیا رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی را می‌توان «مال» به شمار آورد یا خیر. پاسخ به این پرسش از آن جهت حائز اهمیت است که بسیاری از آثار حقوقی از جمله صحت معاملات، امکان توقیف، وثیقه و ارث، بر شناسایی «مالیت» این دارایی‌ها متوقف است.

در فقه امامیه، مال به چیزی گفته می‌شود که دارای «منفعت عقلایی» و «قابلیت اختصاص» باشد. فقیهان برای تحقق مالیت، شرایطی مانند «ارزش مبادله‌ای»، «مشروعیت»، «قابلیت احراز مالکیت» و «قابلیت انتقال» را ضروری می‌دانند (پژوهشگران، ۲۰۲۵). بر اساس این معیارها، رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی که دارای ارزش اقتصادی در عرف هستند و قابل اختصاص به شخص معین و انتقال می‌باشند، می‌توانند در زمره اموال محسوب گردند، مشروط بر اینکه استفاده از آن‌ها با قواعد شرعی مانند حرمت غرر (ریسک افراطی) و ربا (ربا) مغایرت نداشته باشد (JAML, ۲۰۲۶).

پژوهش‌های انجام‌شده در این حوزه نشان می‌دهد که رمزارزها با توجه به «قابلیت اختصاص انحصاری»، «قابلیت تقویم به پول رایج» و «داشتن ارزش اقتصادی عرفی»، معیارهای مالیت را احراز می‌کنند (Bahar, ۲۰۲۶). همچنین از منظر حقوق ایران، رمزارزها را می‌توان به عنوان «اموال منقول غیرمادی» و «مثلی» یا «قیمی» (بسته به نوع آن) طبقه‌بندی نمود و قواعد عمومی قراردادهای و مسئولیت مدنی را بر آن‌ها اعمال کرد (JLSDA, ۲۰۲۵).

با این حال، برخی از محققان نسبت به شناسایی بی‌قید و شرط مالیت رمزارزها ابراز تردید کرده‌اند. مهم‌ترین چالش در این زمینه، نوسانات شدید قیمتی رمزارزهاست که ممکن است باعث شود انجام تعهدات رمزارزی به زیان یکی از طرفین منجر شود.

در چنین مواردی، دادگاه می‌تواند مستند به ماده ۳۲۸ قانون مدنی و قاعده لاضرر، تعهد را تعدیل کند یا در شرایط استثنایی، قرارداد را باطل اعلام نماید (Bahar, ۲۰۲۶).

۳-۴. وضعیت حقوقی توکن‌های غیرمثلی در حقوق ایران

توکن‌های غیرمثلی به عنوان پدیده‌ای نوظهورتر از رمزارزها، حتی کمتر در متون قانونی ایران مورد توجه قرار گرفته‌اند. با این حال، اصول و معیارهای کلی حاکم بر شناسایی «مالیت» در حقوق ایران، می‌تواند شامل NFTها نیز بشود. پژوهش‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که توکن‌های غیرمثلی در فضای مجازی دارای شرایط مالی بوده و در زمره اموال قابل شناسایی قرار می‌گیرند و آثار حقوقی مدنی و تجاری بر آنها مترتب خواهد شد (MTLJ, ۲۰۲۵).

از منظر فقهی، توکن‌های غیرمثلی به دلیل منحصر به فرد بودن هر یک از آنها، می‌توانند به عنوان اموال قیمی (غیرمثلی) محسوب شوند. این ویژگی، آنها را از رمزارزهایی مانند بیت‌کوین که ماهیت مثلی دارند، متمایز می‌سازد. در نتیجه، قواعد حاکم بر اموال قیمی از جمله قواعد مربوط به غرامت در صورت تلف و نیز قواعد مربوط به شفعه (در صورت مشارکت در مالکیت) بر NFTها قابل اعمال خواهد بود.

همچنین با توجه به اینکه هر NFT معمولاً با یک اثر هنری دیجیتال، کلکسیون یا دارایی دیگر مرتبط است، ممکن است حقوق مالکیت فکری نیز در خصوص آن مطرح شود. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در حقوق ایران، از طریق گسترش مفهوم «حقوق مالکیت» و شناسایی اموال ناملموس، دارایی‌های دیجیتال متاورس از جمله NFTها را می‌توان به عنوان حقوق مالکیت مستقل یا ترکیبی از دعاوی قراردادی، حقوق مالکیت فکری و حقوق مربوط به داده‌ها و حساب‌های کاربری ساختاردهی نمود (JECJL, ۲۰۲۵).

۴-۴. چالش‌های حقوقی شناسایی رمزارزها و NFTها در ایران

شناسایی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی در نظام حقوقی ایران با چالش‌های متعددی مواجه است که مهم‌ترین آنها عبارتند از:

خلأ تقنینی: مهم‌ترین مانع در مسیر شناسایی حقوقی رمزارزها و NFTها در ایران، فقدان قانون جامع و صریح در این زمینه است. قوانین موجود مانند قانون مدنی و قانون تجارت، پیش از ظهور این پدیده‌ها تدوین شده‌اند و به‌طور طبیعی نمی‌توانند پاسخ‌گوی تمامی چالش‌های حقوقی ناشی از آنها باشند (JAML, ۲۰۲۶). هرچند تبصره ۷ ماده ۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و آیین‌نامه بانک مرکزی گام‌هایی در این جهت برداشته‌اند، اما این اقدامات از جامعیت و شفافیت کافی برخوردار نیستند.

تعارض میان قوانین و بخشنامه‌ها: رویکرد دوگانه و تا حدی متناقض نهادهای مختلف در قبال رمزارزها، بر ابهامات حقوقی این حوزه افزوده است. از یک سو، بانک مرکزی استفاده از رمزارزها را برای پرداخت‌های داخلی ممنوع اعلام کرده و از سوی دیگر، دولت استفاده از آنها را برای واردات مجاز شمرده است. این تعارض، فعالان اقتصادی را در موقعیت نامطمئنی قرار داده است.

نوسانات شدید قیمتی و قاعده غرر: نوسانات شدید قیمت رمزارزها ممکن است باعث شود معاملات آنها با قاعده فقهی «نهی از غرر» (ریسک افراطی) مغایرت پیدا کند. این مسئله به ویژه در مورد رمزارزهایی با نوسانات قیمتی بالا، چالش‌برانگیز است (Bahar, ۲۰۲۶). هرچند برخی از محققان معتقدند که صرف نوسان قیمت به معنای غرر نیست و غرر زمانی تحقق می‌یابد که ابهام در مورد عوضین یا یکی از آنها به حدی باشد که به نوعی قمار و گمانه‌زنی بیانجامد (JAML, ۲۰۲۶).

مسائل مربوط به پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم: ماهیت ناشناس و غیرمتمرکز رمزارزها، آنها را به ابزاری جذاب برای پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم تبدیل کرده است. نظام حقوقی ایران با وجود تصویب قوانین مبارزه با پول‌شویی، همچنان در نظارت مؤثر بر تراکنش‌های رمزارزی با چالش مواجه است (Safaei, & Barzegarzadeh Faghih, ۲۰۲۵).

چالش‌های فرامرزی: ماهیت فرامرزی رمزارزها و NFTها، تعیین قانون حاکم و صلاحیت دادگاه‌ها را با دشواری مواجه می‌سازد. این مسئله به ویژه در مواقعی که یکی از طرفین معامله در ایران و طرف دیگر در کشوری دیگر قرار دارد، اهمیت می‌یابد.

۴-۵. جدول ۲: مقایسه رویکرد نهادهای مختلف ایران به رمزارزها

مستندات	رویکرد	نهاد
بخشنامه شماره ۱۵۳۴۳۸/۰۳	ممنوعیت استفاده در پرداخت‌های داخلی	بانک مرکزی (۱۳۹۷)
آیین‌نامه جامع رمزارزها	مجاز شمردن استفاده برای واردات	دولت (۱۴۰۱)
تبصره ۷ ماده ۲ قانون مبارزه با قاچاق	طبقه‌بندی به عنوان «اسناد الکترونیکی»	مجلس (۱۴۰۰)
آیین‌نامه مصوب ۱۴/۰۹/۱۴۰۲	ارائه تعریف از «رمزپول»	بانک مرکزی (۱۴۰۲)

۵. مطالعه تطبیقی دو نظام حقوقی

۵-۱. وجوه اشتراک

با وجود تفاوت‌های بنیادین در ساختار و مبانی دو نظام حقوقی ایران و انگلستان، وجوه اشتراک قابل توجهی در مواجهه با ماهیت حقوقی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی وجود دارد:

شناخت نیاز به شناسایی حقوقی: هر دو نظام حقوقی به این نیاز واقف شده‌اند که رمزارزها و NFTها به عنوان پدیده‌هایی با ارزش اقتصادی قابل توجه، نیازمند شناسایی و حمایت حقوقی هستند. در انگلستان، این نیاز از طریق گزارش کمیسیون حقوقی و سپس قانون ۲۰۲۵ پاسخ داده شده است. در ایران، هرچند اقدام تقنینی جامعی صورت نگرفته، اما پژوهش‌های حقوقی و فقهی متعددی بر ضرورت شناسایی «مالیت» این دارایی‌ها تأکید کرده‌اند.

انعطاف‌پذیری نظام‌های حقوقی: هر دو نظام حقوقی از انعطاف‌پذیری لازم برای انطباق با پدیده‌های نوظهور برخوردارند. در نظام کامن‌لای انگلستان، این انعطاف‌پذیری از طریق رویه قضایی و سپس تصویب قانون نمود یافته است. در نظام حقوقی ایران، انعطاف‌پذیری عمدتاً از طریق قواعد کلی فقهی و اصول حقوقی مانند قاعده تسلیط، اصل آزادی قراردادی (ماده ۱۰ قانون مدنی) و قاعده لاضرر تأمین می‌شود.

اهمیت قابلیت انتقال و اختصاص: در هر دو نظام، قابلیت انتقال و اختصاص به عنوان معیار اصلی شناسایی «مال» محسوب می‌شود. رمزارزها و NFTها به دلیل قابلیت انتقال از طریق فناوری بلاکچین و قابلیت اختصاص به دارنده خصوصی (از طریق کلیدهای خصوصی)، این معیار را احراز می‌کنند.

اهمیت رویه قضایی: در هر دو نظام، رویه قضایی نقش مهمی در شکل‌گیری رویکرد حقوقی به دارایی‌های دیجیتال ایفا کرده است. در انگلستان، آرای دادگاه‌ها مانند *Unknown Persons v AA* و *Unknown Persons v Osbourne*، زمینه‌ساز تحول تقنینی شدند. در ایران، هرچند رویه قضایی منسجمی در این زمینه شکل نگرفته، اما دادگاه‌ها در موارد محدود به چالش‌های حقوقی مرتبط با رمزارزها پاسخ داده‌اند.

۲-۵. وجوه افتراق

با وجود وجوه اشتراک، تفاوت‌های قابل توجهی میان دو نظام حقوقی در مواجهه با رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی وجود دارد:

رویکرد تقنینی در مقابل رویکرد سکوت‌آمیز: بارزترین تفاوت، رویکرد تقنینی فعال انگلستان در مقابل رویکرد سکوت‌آمیز و واکنشی ایران است. انگلستان با تصویب قانون دارایی‌های دیجیتال ۲۰۲۵، چارچوب حقوقی شفاف‌تری برای شناسایی این دارایی‌ها ایجاد کرده است. در مقابل، ایران فاقد قانون جامعی در این زمینه است و شناسایی حقوقی این دارایی‌ها عمدتاً بر عهده نظریه حقوقی و رویه قضایی پراکنده باقی مانده است (Safaei, & Barzegarzadeh Faghih, ۲۰۲۵).

شناسایی دسته سوم اموال در مقابل طبقه‌بندی در چارچوب سنتی: نظام حقوقی انگلستان با شناسایی دسته سوم اموال منقول، راهکاری نوآورانه برای انطباق با دارایی‌های دیجیتال ارائه داده است. در مقابل، نظام حقوقی ایران تلاش می‌کند تا این دارایی‌ها را در چارچوب سنتی اموال (منقول یا غیرمنقول، مادی یا غیرمادی) جای دهد که این امر با چالش‌های مفهومی متعددی مواجه است.

نظام‌مند بودن نظارت در مقابل نظارت پراکنده: نظام حقوقی انگلستان با ایجاد چارچوب نظارتی منسجم از طریق FCA و تصویب مقررات مالی، رویکردی نظام‌مند به نظارت بر فعالیت‌های رمزارزی در پیش گرفته است. در مقابل، نظام حقوقی ایران با پراکندگی نهادهای ناظر و عدم هماهنگی میان آن‌ها مواجه است (Safaei, & Barzegarzadeh Faghih, ۲۰۲۵).

تأکید بر قاعده منع غرر در مقابل تأکید بر امنیت حقوقی: در نظام حقوقی ایران، تأکید بر قواعد فقهی مانند حرمت غرر و ربا، ممکن است به محدودیت‌هایی در شناسایی معاملات رمزارزی منجر شود. در مقابل، نظام حقوقی انگلستان با تأکید بر امنیت حقوقی و حمایت از سرمایه‌گذاران، رویکردی کم‌محدودیت‌تر در پیش گرفته است.

تفاوت در مبنای شناسایی «مال»: در نظام حقوقی انگلستان، شناسایی «مال» عمدتاً مبتنی بر قابلیت حمایت حقوقی و کارکرد اقتصادی است. در مقابل، در نظام حقوقی ایران، شناسایی «مال» علاوه بر معیارهای اقتصادی، مشروط به احراز مشروعیت شرعی نیز هست که می‌تواند محدودیت‌های بیشتری ایجاد کند.

۳-۵. جدول ۳: مطالعه تطبیقی نظام‌های حقوقی ایران و انگلستان

معیار	نظام حقوقی انگلستان	نظام حقوقی ایران
وضعیت تقنینی	قانون جامع (۲۰۲۵)	خلاً تقنینی، قوانین پراکنده
شناسایی دسته سوم اموال	بله	خیر
رویکرد به رمزارزها	شناسایی به عنوان مال	در حال‌های از ابهام
رویکرد به NFTها	شناسایی به عنوان مال	فاقد تصریح قانونی
نهاد ناظر اصلی	FCA	بانک مرکزی (با اختیارات محدود)
مبنای شناسایی مال	کارکرد اقتصادی و قابلیت حمایت	ارزش اقتصادی + مشروعیت شرعی
رویه قضایی	منسجم و تأثیرگذار	پراکنده و محدود
چارچوب نظارتی	نظام‌مند و جامع	پراکنده و ناهماهنگ

۴-۵. تحلیل کارآمدی دو رویکرد

بر اساس یافته‌های این پژوهش، رویکرد نظام حقوقی انگلستان در قیاس با رویکرد نظام حقوقی ایران از کارآمدی بیشتری در تأمین امنیت حقوقی معاملات رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی برخوردار است. این کارآمدی ناشی از عوامل زیر است:

شفافیت حقوقی: قانون ۲۰۲۵ با شفاف‌سازی وضعیت حقوقی رمزارزها و NFTها، امنیت حقوقی فعالان این حوزه را به طور قابل توجهی افزایش داده است. فعالان اقتصادی می‌دانند که این دارایی‌ها در زمره اموال قابل حمایت قرار دارند و می‌توانند با اطمینان بیشتری نسبت به معامله آن‌ها اقدام نمایند.

پیش‌بینی‌پذیری: رویکرد تقنینی انگلستان، پیش‌بینی‌پذیری بیشتری برای فعالان اقتصادی ایجاد کرده است. در مقابل، سکوت تقنینی در ایران، فعالان اقتصادی را در موقعیت نامطمئنی قرار داده است که نمی‌دانند آیا معاملات آن‌ها از حمایت حقوقی برخوردار خواهد بود یا خیر.

تأمین سرمایه‌گذاری: شفافیت و پیش‌بینی‌پذیری حقوقی در انگلستان، زمینه‌ساز جذب سرمایه‌گذاری در حوزه فناوری‌های نوین از جمله بلاکچین و دارایی‌های دیجیتال شده است. در مقابل، ابهامات حقوقی در ایران، یکی از موانع جدی جذب سرمایه‌گذاری در این حوزه محسوب می‌شود.

حمایت از سرمایه‌گذاران: چارچوب نظارتی منسجم انگلستان از طریق FCA، حمایت بیشتری از سرمایه‌گذاران خرد در برابر کلاهبرداری‌ها و ریسک‌های غیرمتعارف فراهم می‌آورد. در ایران، فقدان نهاد ناظر تخصصی در این حوزه، سرمایه‌گذاران را در معرض ریسک‌های بیشتری قرار داده است.

با این حال، نباید از نظر دور داشت که رویکرد انگلستان نیز با چالش‌هایی مواجه است. ماهیت فرامرزی دارایی‌های دیجیتال، تعیین قانون حاکم و صلاحیت دادگاه‌ها را با دشواری مواجه می‌سازد و قانون ۲۰۲۵ نیز به طور کامل این چالش را مرتفع نکرده است (Taskforce, Jurisdiction UK ۲۰۲۶). همچنین نحوه اعمال کنترل بر دارایی‌های دیجیتال و شناسایی مالک مؤثر آن‌ها، همچنان از مسائل پیچیده‌ای است که نیازمند توسعه رویه قضایی و راهنمایی‌های تخصصی بیشتر است.

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

۶-۱. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف مطالعه تطبیقی ماهیت حقوقی توکن‌های غیرمثلی و رمزارزها در نظام حقوقی ایران و انگلستان انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که دو نظام حقوقی مذکور در مواجهه با این پدیده‌های نوظهور، رویکردهای متفاوتی در پیش گرفته‌اند که ریشه در تفاوت‌های ساختاری، مبانی فکری و اولویت‌های تقنینی آن‌ها دارد.

نظام حقوقی انگلستان با تصویب قانون دارایی‌های دیجیتال ۲۰۲۵، گامی تعیین‌کننده در جهت شفاف‌سازی وضعیت حقوقی رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی برداشته است. این قانون با شناسایی دسته سوم اموال منقول، این دارایی‌ها را به صراحت در زمره اموال قابل حمایت قرار داده و امنیت حقوقی قابل توجهی برای فعالان این حوزه ایجاد کرده است. رویکرد انگلستان که مبتنی بر گزارش‌های تخصصی کمیسیون حقوقی، مشورت با ذی‌نفعان و بهره‌گیری از رویه قضایی مترقی است، می‌تواند به عنوان الگویی برای سایر نظام‌های حقوقی مورد توجه قرار گیرد.

در مقابل، نظام حقوقی ایران با وجود ظرفیت‌های قابل توجه در فقه امامیه و حقوق مدنی برای شناسایی «مالیت» رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی، همچنان با خلأ تقنینی و رویکرد سکوت‌آمیز مقنن مواجه است. هرچند پژوهش‌های حقوقی و فقهی متعددی بر امکان شناسایی این دارایی‌ها به عنوان مال تأکید دارند و قواعد کلی مانند ماده ۱۰ قانون مدنی و قاعده تسلیط می‌توانند مبنایی برای شناسایی معاملات آن‌ها فراهم آورند، اما عدم شفافیت تقنینی، فعالان اقتصادی را در موقعیت نامطمئنی قرار داده است.

مطالعه تطبیقی دو نظام حقوقی نشان می‌دهد که رویکرد نظام‌مند و شفاف انگلستان در قیاس با رویکرد سکوت‌آمیز و پراکنده ایران، از کارآمدی بیشتری در تأمین امنیت حقوقی، حمایت از سرمایه‌گذاران و جذب سرمایه‌گذاری در حوزه فناوری‌های نوین برخوردار است. با این حال، نظام حقوقی انگلستان نیز با چالش‌های جدی از جمله مسائل فرامرزی، نحوه اعمال کنترل بر دارایی‌های دیجیتال و شناسایی مالک مؤثر آن‌ها مواجه است که نیازمند توسعه رویه قضایی و راهنمایی‌های تخصصی بیشتر است.

۲-۶. پیشنهادها

بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهای زیر در دو سطح تقنینی، نظارتی و پژوهشی ارائه می‌شود:

پیشنهادهای تقنینی:

۱. **تصویب قانون جامع دارایی‌های دیجیتال:** مقنن ایران باید هرچه سریع‌تر نسبت به تصویب قانونی جامع در مورد رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی اقدام نماید. این قانون باید به صراحت ماهیت حقوقی این دارایی‌ها را تعیین کرده و آثار حقوقی مترتب بر آن‌ها از جمله قواعد حاکم بر مالکیت، انتقال، توقیف، وثیقه و ارث را شفاف سازد. الگوی قانون دارایی‌های دیجیتال انگلستان ۲۰۲۵ می‌تواند به عنوان الگویی مناسب در این زمینه مورد استفاده قرار گیرد.

۲. **شناسایی دسته جدید از اموال:** با توجه به تفاوت‌های بنیادین دارایی‌های دیجیتال با اموال سنتی، شناسایی دسته جدیدی از اموال در نظام حقوقی ایران (همانند دسته سوم اموال منقول در حقوق انگلستان) می‌تواند راهگشا باشد. این رویکرد، نظام حقوقی ایران را از تکلف جای‌دهی این دارایی‌ها در چارچوب‌های سنتی اموال بی‌نیاز می‌سازد.

۳. **اصلاح قوانین موجود:** قوانین موجود مانند قانون مدنی، قانون تجارت و قانون اجرای احکام مدنی باید به گونه‌ای اصلاح شوند که دارایی‌های دیجیتال را نیز در بر گیرند. به ویژه، مواد مربوط به مال، عین، منفعت، حق و نیز قواعد مربوط به توقیف و وثیقه باید با اضافه کردن عباراتی مانند «و سایر دارایی‌های دیجیتال» به‌روزرسانی شوند.

پیشنهادهای نظارتی:

۴. **ایجاد نهاد ناظر تخصصی:** با توجه به پیچیدگی‌های فنی و حقوقی دارایی‌های دیجیتال، ایجاد نهادی تخصصی برای نظارت بر فعالیت‌های مرتبط با رمزارزها و NFTها ضروری به نظر می‌رسد. این نهاد می‌تواند در ساختار بانک مرکزی یا سازمان بورس و اوراق بهادار ایجاد شود و وظایفی مانند صدور مجوز، نظارت بر فعالیت‌ها و حمایت از سرمایه‌گذاران را بر عهده گیرد.

۵. **هماهنگی میان نهادهای مختلف:** با توجه به پراکندگی نهادهای ناظر در ایران، ایجاد هماهنگی میان بانک مرکزی، وزارت اقتصاد، سازمان بورس و سایر نهادهای مرتبط با دارایی‌های دیجیتال ضروری است. این هماهنگی می‌تواند از طریق تشکیل کارگروه مشترک یا شورای عالی دارایی‌های دیجیتال محقق شود.

۶. **تدوین ضوابط مبارزه با پول‌شویی:** با توجه به ریسک‌های بالای پول‌شویی و تأمین مالی تروریسم از طریق رمزارزها، تدوین ضوابط و مقررات خاص در این زمینه ضروری است. این ضوابط باید با استانداردهای بین‌المللی از جمله توصیه‌های گروه ویژه اقدام مالی (FATF) هماهنگ باشد.

پیشنهادهای پژوهشی:

۷. پژوهش در مورد توکن‌های غیرمثلی: با توجه به نوظهور بودن پدیده توکن‌های غیرمثلی و خلأ پژوهشی قابل توجه در این زمینه در ایران، انجام پژوهش‌های بیشتر در مورد ماهیت حقوقی، آثار و چالش‌های این توکن‌ها ضروری است.

۸. بررسی تطبیقی با سایر نظام‌های حقوقی: علاوه بر نظام حقوقی انگلستان، بررسی رویکرد سایر نظام‌های حقوقی از جمله ایالات متحده، اتحادیه اروپا و سنگاپور به دارایی‌های دیجیتال می‌تواند برای نظام حقوقی ایران مفید باشد.

۹. بررسی فقهی توکن‌های غیرمثلی: با توجه به اهمیت مبانی فقهی در نظام حقوقی ایران، انجام پژوهش‌های فقهی دقیق‌تر در مورد ماهیت و احکام توکن‌های غیرمثلی و رمزارزها ضروری است. این پژوهش‌ها می‌توانند به شفاف‌سازی حدود و ثغور مشروعیت شرعی این دارایی‌ها کمک کنند.

۳-۶. جمع‌بندی نهایی

در عصر تحولات شتابان فناوری، نظام‌های حقوقی ناگزیر از انطباق با پدیده‌های نوظهوری هستند که هر روز ابعاد جدیدی از تعاملات انسانی را متأثر می‌سازند. رمزارزها و توکن‌های غیرمثلی به عنوان جلوه‌هایی از این تحولات، نظام‌های حقوقی را به چالش کشیده‌اند و پاسخ‌گویی به این چالش‌ها، نیازمند رویکردی فعال، نظام‌مند و مبتنی بر پژوهش است. تجربه نظام حقوقی انگلستان در تصویب قانون دارایی‌های دیجیتال ۲۰۲۵، نشان می‌دهد که با اراده تقنینی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های نهادهای تخصصی، می‌توان بر چالش‌های حقوقی فناوری‌های نوین فائق آمد و زمینه‌های لازم برای بهره‌مندی از فرصت‌های این فناوری‌ها را فراهم ساخت. نظام حقوقی ایران با بهره‌گیری از این تجربه و با تکیه بر ظرفیت‌های غنی فقهی و حقوقی خود، می‌تواند گام‌های مؤثری در جهت نظام‌مندسازی وضعیت حقوقی دارایی‌های دیجیتال بردارد و ضمن تأمین امنیت حقوقی فعالان اقتصادی، از مزایای اقتصادی این فناوری‌ها بهره‌مند شود.

منابع

۱. Aksoy, P. (Ed). (2025). (Routledge Handbook of NFT Law. Routledge.
۲. Bahar, M). (2026). (Legal Nature of Cryptocurrencies and Their Challenges in the Iranian Contract Law System with an Emphasis on the Theory of Property) Māliyyah (and the Rule of No Harm) Lā Ḍarar. (Civilica.
۳. DLA Piper). (2025). (Travelling along the UK Road)map (to Regulating Cryptoassets .Finalised statute and new FCA Consultations .DLA Piper Intelligence.
۴. Faghih, A., Barzegarzadeh, A., & Safaei, M). (2025). (A Comparative Analysis of Legislative Criminal Policies in Iran and the United Kingdom in Addressing Cryptocurrency-Related

- Financial Crimes .Legal Studies in Digital Age, *۴*)۱۶, ۱-۱۰ .
<https://doi.org/۱۰.۶۱۸۳۸/kman.lsd.۱۵۷>
۵. Freshfields) .۲۰۲۲ .(A flexible approach to Non-Fungible Tokens in the English Courts . Freshfields Bruckhaus Deringer.
 ۶. Ghamamy, S .M) .۲۰۲۲ .(Comparative Study of Exposure to Cryptocurrencies in the Legal Systems of Iran and the United States .Encyclopedia of Economic Law Journal, *۲۹*)۲۱.(
 ۷. Hogan Lovells) .۲۰۲۵ .(The Property) Digital Assets etc (Act ۲۰۲۵ comes into force .Hogan Lovells Publication Portal.
 ۸. House of Commons Library) .۲۰۲۵ .(Property) Digital Assets etc (Bill [HL] .Research Briefing . UK Parliament.
 ۹. House of Lords) .۲۰۲۴ .(Property) Digital Assets etc (Bill [HL] :Explanatory Notes .UK Parliament Publications.
 ۱۰. HTX Insights) .۲۰۲۲ .(Iranian Government Approves 'Comprehensive and Detailed' Crypto Regulations .HTX Insights.
 ۱۱. ILNA) .۲۰۱۸ .(Iran central bank bans cryptocurrency dealings .ILNA News Agency.
 ۱۲. JAML) .۲۰۲۶ .(Feasibility study of including digital currencies as a commodity in Imami jurisprudence and Iranian statutory law :Analysis of challenges and legal implications Journal of Modern Jurisprudence and Law.
 ۱۳. JCLC) .۲۰۲۲ .(Note ۷ of Article ۲ of the Supplementary Amendment Bill of the Law on Combating Goods and Currency Smuggling in ۱۴۰۰ .Journal of Criminal Law and Criminology.
 ۱۴. JECJL) .۲۰۲۵ .(Māliyyah and Ownership of Virtual Assets in the Metaverse from the Perspective of Imami Jurisprudence and Iranian Civil Law Journal of Economics and Commercial Jurisprudence Law.
 ۱۵. JLSDA) .۲۰۲۵ .(The Jurisprudential and Legal Validity of Cryptocurrency Mining and Transfer in the Iranian Legal System .Legal Studies in Digital Age.
 ۱۶. Law Commission) .۲۰۲۳ .(Digital Assets :Final Report .Law Commission of England and Wales.
 ۱۷. Law Commission) .۲۰۲۴ .(Property) Digital Assets etc (Bill introduced into Parliament .Law Commission of England and Wales.
 ۱۸. Lexology) .۲۰۲۵ .(The Property) Digital Assets etc (Act ۲۰۲۵ - Why It Matters .Lexology.
 ۱۹. Lim, E .C) .۲۰۲۳ .(Finding nemo :Digital art, tokenised assets, virtual property and the right of communication in copyright law .Queen's University Belfast.
 ۲۰. Mishcon) .۲۰۲۶ .(The Property) Digital Assets etc (Act ۲۰۲۵ :Digital asset ownership .Mishcon de Reya.
 ۲۱. Mondaq) .۲۰۲۶ .(UK Brings The Property) Digital Assets Etc (Act ۲۰۲۵ Into Force .Mondaq.

۲۲. MTLJ). ۲۰۲۵. (Feasibility of Taxation of Non-Fungible Digital Assets) NFT (in Iranian Jurisprudence and Law .Modern Technologies Law Journal.
۲۳. Nasdaq). ۲۰۲۲. (Iran Greenlights Bitcoin, Crypto Payments For Imports .Report .Nasdaq.
۲۴. Property) Digital Assets etc (Act ۲۰۲۵, c. ۱) UK.(
۲۵. ScienceDirect). ۲۰۲۶. (Case comment :Ping Fai Yuen v Fun Yung Li and Lai Yung Li [۲۰۲۶] EWHC ۵۳۲) KB .(ScienceDirect.
۲۶. UK Jurisdiction Taskforce). ۲۰۲۶. (Report on Control of Digital Assets .LawTech UK.
۲۷. بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (۱۴۰۲). آیین‌نامه مصوب ۱۴/۰۹/۱۴۰۲.
۲۸. پژوهشگران. (۲۰۲۵). بررسی جایگاه ارزهای دیجیتال در فقه اسلامی و حقوق ایران. نشریه اقتصاد و حقوق تجاری.
۲۹. AA v Persons Unknown [۲۰۱۹] EWHC ۳۵۵۶) Comm.(
۳۰. Osbourne v Persons Unknown [۲۰۲۲] EWHC ۱۰۲۱) Comm.(
۳۱. Ping Fai Yuen v Fun Yung Li and Lai Yung Li [۲۰۲۶] EWHC ۵۳۲) KB.(